

ІСТОРІЯ ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА

Після Дж. Бенгама

написав

М. П.

—««О»»»—

Ціна 10цт.

—««О»»»—

НАКЛАДОМ "РОБОЧОГО НАРОДА"

Вінніпег, Ман.

1917.

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
University of Toronto

ІСТОРІЯ ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА

Після Дж. Бенгама

написав

М. П.

«««О»»»

Ціна 10цт.

«««О»»»

НАКЛАДОМ "РОБОЧОГО НАРОДА"
Вінніпег, Ман.
1917.

“Майже так скоро, як люди почали лучити ся разом для спільних потреб і цілий, почало ся уживане певних видних предметів, для ознаки — символу — спільного почуття і думки”. —

Encyclopedia Britanica.

Люди загально домагають ся поза абстракційними ідеями і прінціпами чогось еше більше. Звідси то й зродило ся в них пожадане символів — щось видимого для ока, що рівночасно промовляє до людських змислів. Кождий народ має прапор, що представляє той народ — кожда армія має свою спільну хоругву, яка для жовніра представляє ту армію. Она промовляє до нього серед гуку смертоносних воєнних орудій на полю бою, підбадьорує його в довгих і утяжливих походах і заслонює в нещасливих відворотах.

В давних часах жидівські племена мали кожде власний прапор — на Евфрамовім прапорі, на примір, був бичок; а на прапорі Венямина — вовк. У Греків, Атенці мали на прапорі сову а Тебанці сфінкса.

Прапором Ромулюса була вязанка сїна на дрючку, який представляв простоту народа, так як знова золоті орли давних римських імператорів представляли пиху і драпіжну жостокість монархів, або так як хрести (Labarum) “християнських” імператорів представляють брехливість і гіпокризію.*)

---

*) Gibbon — “Rome”.

В перших початках свого істновання прапор немовби маніфестував спільну соціяльну акцію; був се очевидно перший із проявів розвою нинішнього суспільного ідеалу.

Прапор зветь ся по англійськи “flag”; походитьне того слова виводять із латинського слова “flamma”, що по нашому значить — полумінь. Звідси то виводять, що червоний прапор був імітацією (наслідуванем) полумінний огню або лучів сонця. Ваал, великий бог сонця у Фенекіянців, мав багато спільних прикмет з Церес (дочка Сатурна а мати Прозерпіни, богиня збіжа) особливо приязною богинею рільників. Ті, що почитали огонь і ті, що покланяли ся сонцю, вибирали собі для своїх символів і прапорів червону барву, як найвірнійшу імітацію змислової фõрми їхніх богинь. *)

Історія диких людей майже у всіх частях землі виказує, що они вживали огню як сигналу для сповіщування про напад ворога, або походу на ворога, або про інші справи. Звичайно запалювали они огні на вершках горбків і гір, щоб далеко було видно. Іншого легчого способу для передавання всяких важних і часто наглих вістий тоді не знали. Ми знаємо, що й у нас на Україні остерігано перед наближаючою ся Татарвою та Турками, іменно, при помочи запалювання огню по горбах та узгірях. Тому то зовсім природно, червоні сигнали (найвірнійше представлене барви огню) прийнято до вживання і в денну пору.

Тому не без слушности можна припускати, що найдавніший прапор був іменно червоний, як се сьвідчать повисші льогічні висновки про його уживане а навіть і яzikова звязь. Мітольотічними патронами рільників і робітників бу-

---

*) Osborne Ward — “The Ancient Lowly”.

ли Церес, Помона, Мінерва, Прозерпіна і інші, на звисками котрих нині часто звуть деякі продукти піль та садів. Ті богині мальовано за-всїгда в одежі барви червоної, подібної до полуміни. І ту барву наслідували робітники в їхній одежі, і їхніх символах і декораціях. То була улюблена барва римських плебеїв; то був емблем атенських бідаків.*) Барва та була так улюбленою для так званих низших кляс в Римі, що (після того як їм дозволено вступати до армії) їхні вожди патриції приказували не раз закинути в ворожий табор кармазинові хоругви, щоби в сей спосіб заставити плебейський легіон до надлюдських змагань, задля відобра-ня їхнього дорогого емблему. Узурпація червоної барви пануючими клясами в Римі була лише одним із способів їхньої програми для розбиття комун і вирвання із серць робітників любови до тої барви. Пануючі кляси знали, що любов робітників до червоної барви погасне, коли они будуть бачити її на своїх визискувачах, панах. Від так плебеям заборонено законом уживати тої барви *) Та заборона мала так поділати на фенікійських фарбарів, що они нікому не відкрили і не передали тайни свого ремесла і она, як бо-гато других штук, втрачена для нас. Червона барва відтак була заступлена пурпуровою. То-ді й повернуло ся давнє значіне і уживанє червоної барви, барви працюючої кляси а не пануючої.

Для противідріжнення від червоної барви, па-чу-ючі, “шляхотні роди” і попи почали уживати барви білої і блакитної, і уживали її через тисяч-ки літ. **) Біла барва була відзнакою тих, що “не працюють, не плямлять ся працею і — бри-

---

*) **) *) — “Ancient Lowly.”

дять ся працею''. Ніхто з працюючих в поті чо-
ла людей не міг зберечи своєї чистоти. Блакит-
на барва, репрезентуюча небесні склепіня, була
принята на те, щоб на її вид думка глядача звер-
тала ся там високо до небес і щоби она виклика
ла вражіня, будьтоби особа одіта в блакитну оде
жу мала якусь звязь з чимсь там на небесах, ма
ла якесь особливе призначенє провидіня, щоби
немов потверджувала всі тоті прикмети сьвя-
тости і мнимого божого призначеня, котрі так
собі присвоювали кляси лїнєвих неробів і пара-
зитів.

Червона барва є першою з усіх барв; она о-
значає відвагу і в історії сьвіта занимала она
визначне місце.

Старинні комуни братерських робітничих ор-
ганізацій в Римі і Ате́нах були майже завсїгди
поклонниками і оборонцями червоного прапо-
ра, хоча на тих їхніх тодішних прапорах міще-
но написи відносячі ся до богів, котрих уважано
за ласкавих і прихильних до праці взагалі, або
до певних окремих ремесл. Відтак, коли в Іспа-
нії, Франції і Великій Британії позасновува-
но ремісничі організації, то майже всі они ужи-
вали червоного прапора, як свого знамени.*) А-
ле тодішні ремісничі організації, так як впро-
чім і теперішні, не мали жадного почетного мі-
сця в суспільстві і були толеровані загально ли-

---

*) Колиб вичисляти всі ремесла, котрі уживали черво-
ного прапора, то прийшло би ся вичислити майже всі —
мармурники, мулярі, теслі, римарі, кушнірі, цукорники,
сировари, ножівники, ткачі, шклярі, шовкопрадільщики,
шевці, рукавичники, малярі, капелюшники, хірурги і апте-
карі, котрі причисляли ся до низших кляс, — всі ті реме-
сла і багато інших мали червоні прапори.

ше тому, що вони уживали релігійних претенсій для замаскування дійсних цілей своїх стоваришень. Всяку пробу робітників приналежних до тої їхньої організації задля поліпшення їхнього економічного положення, сейчас нищено або заборону або репресіями і страхом. Всяке корисне право, або всяке змагане для інтелектуального піднесення ся, стрічали ся з переслідуваннями і брутальною оружною силою, але релігія, служниця опресій, гнету, рідко коли забороняла ся рабови — чи то в часах невільництва, чи в часах панщини, чи в часах наємної праці — у всіх добах історії. Се було жерелом приємної розривки для властителів людської скотини прислухувати ся, як она муркоче і сьпіває про “царство на небесіх”. Їм се власне подобало ся і їх тішило, що їхні невольники зрікали ся всяких надій і прав до царства на землі, і що вони могли коштом здирства поповнюваного на своїх продуцентах вести гоїне і марнотравне житє, без всяких перешкод і без всякого упоминання ся визискуваних. Вчити невільників читати було злочином, але до науки релігії їх заохочувано всякими способами, бо релігія вчила їх, щоб вони памятали, що “слуги мають бути послушні своїм панам”.

Ремісничі юнії старинних часів мали майже ті самі цілі, що і теперішні юнії. Вони так само мали запомогові фонди на випадки слабостий і смерти та давали своїм членам всяку іншу корисну поміч.

Джек Кейд, котрий вів своїх приклонників з Кент до Лондону, здаєть ся бачив також в своїх рядах червоний прапор, позаяк Кент був місцем найвчасніших ремісничих організацій.

Червоний прапор в ранніх початках його уживання мав виразно мирне значінє, як про се сьвідчить факт, що його патронами були боги ріль-

ництва, садівництва, виноградництва і інших споріднених з ними занять. Приписуване червоному прапорови ознаки чогось то кровавого і згірдливого, роблене людьми, котрі люто ненавидять його, є лише продовженням тої дикої ненависти, якою білорукі, багаті тирани всіх епох палали до робітників і яка колись була причиною смерті мільйона римських революціонерів. *).

Історія, яку ми читаємо, є повна поперекручуваних фактів; правдивих подій, історичних фактів не допущено до історії, не дозволено про них писати. Хочаби довідати ся нині правди про те, що діяло ся в минувшині, про обставини серед яких жили колись люди, треба дуже пильно дошукувати ся за даними, котрі-б вияснили нам дійсний тодішний стан річий. Історія якої нас вчать, є лише списом числа королів, царів, воєн, гуртового і подрібного морду, всяких забобонів і містицизмів, які колись в великій мірі мали вплив і контролю над людськими ділами. Всякі робітничі повстання затоплювано в крові повстанців; а історики припечатували їх погордою в своїх історіях. Старинне військо соромило ся воювати з погорджуваними робітниками і перемога над робітниками не уважала ся в тих часах чимсь почетним, позаяк робітників уважано за низші сотворіня, хоч повстанє під проводом Спартака на часок було змінило ту оцінку. Історики, котрі походили з “висших” клас, почували ся пониженими, коли вони часом занотували

---

*) Щоденна преса завсїгди лучить червоний прапор з всякими заворушеннями, хоч в дійсности він є прапором найбільшої мирної організації коли небудь знаної в історії людства — іменно, соціал-демократичної партії — котра є рівночасно найбільшим політичним тілом в історії.

який небудь вчинок, який відкрив мужнього, геройського духа в ненавидженому робітникови.

Робітники Спарти і Ляцедемонії зазнали тої ненависти в найбільшій мірі. Їх згромаджувано при нагоді сьвят і забав та безборонних, невинних немилосердно масакровано на приказ “вищої” (маєтної) кляси. Се справляло втіху крвожадній пануючій зграї. То знова, “цвїт” ляцедемонської молодіжи узброївши ся в штилетти вибирав ся на лови на людей і устроював собі нелюдський спорт. Ті “герої-молодці” з вищих кляс підкрадали ся до своїх невинних, півнагих жертв і убивали їх для забави. Або, в інших случаях, згромаджувано невільників разом в тій цілі, аби спорт міг мати більше публичний характер і тоді без милосердя мордовано їх, так як часом в наших часах нищить ся шкідливі і небезпечні зьвірі. Лови ті на людей були подібні, наприклад, до нинішних ловів на заяці в Каліфорнії або Австралії. Ті всі штуки, засідки роблено для здавлення всякого наміру, всякої надії робітників на поліпшене їх матеріяльного положення. Деякі філософи протестували проти такого нелюдського і підлого поступованя, але дух тодішнього часу і настроїв пануючих кляс не терпів тих протестів, тому філософи вважали за найлучше мовчати і говорити собі, що мовчанка є частиною мудрости.

Про те, яке мале соціяльне значінє мали робітники в старинних часах сьвідчать найлучше списи населеня ріжних міст: Атени (300 літ перед Христом) наприклад, числили 9,000 “душ”; число мешканців виносило 500,000; Коринт, населене котрого виносило 680,000, мав 40,000 “душ”. Робітників вважало ся за таких, що не мали душ і тому їх незаписувано в статистиках за мешканців. Але особи, що посідали землю і

інший маєток мали “душі” і вони засідали в тодішніх поганських сьвятинях на перших місцях так само як і тепер они роблять се в сьвятинях посьвячених Христови. Робітників без “душ” бито в ночі для того, щоб запам'ятали собі, що они мають бути терпеливі на слідуєчий день і убивано за найменше підозрівану причину або й зовсім без причини, для науки живим робітникам, що їхня служба і їхнє жите належить до осіб з душами.

Читаємо, наприклад про те, як один робітник убив списом небезпечного дика. Його завізвано перед його пана. Він явив ся сміло перед своїм паном і розказав йому всі подробиці про той свій відважний вчинок, сподіючися за нього надгороди. Але його пан сказав йому: “Чи ти не знав, що списа є воєнним оружєм і її не вільно невільників брати до рук”. А відтак, звернувши ся до своїх пахолків, пан сказав: “Візьміть того лотра і прибийте його на хрест для перестороги його товаришам, щоб знали на будуче як повинувати ся законам”. І приказ його був в одній хвилі сповнений.*)

Горяч боротьби розпочатої Спартаком розвинула ся, коли він звелів понадівати на зловлених патриційів одіне невільників глядіяторів і заставив їх проливати свою блакитну кров та убивати один другого для забави і розривки погорджуваної армії їхніх недавніх рабів. Але на останку все закінчило ся автократичною пімстою гідною романських вождів, котрих Спартак так довго визивав і так часто побіджав. Великий Помпей був відкликаний з іншого походу на поміч і багатий Крассус, на чолі 400,000 найлучших жовнірів римської імперії вирушили в бій

---

*) “Ancient Lowly”.

проти Спартака і 300,000 його приклонників. Історія не пише про кровавішу боротьбу від тої, в котрій упало 260,000 революціонерів а про чі були зловлені або убиті в погоні. Їхньої героїської відваги ніхто єще не перевищив ані рекордом ані навіть в казках. Відтак для перестороги робітникам, щоби они на будуче терпеливо все зносили, побідивші вожди розп'яли на хрестах 6,000 зловлених повстанців і поставили їх при найкрасшій і найлюднійшій дорозі в Римі, званій Апіянською дорогою (дорога з Риму до Капуї а відтак до Брундузії. — М. П.) Там патриції приглядали ся їхній смертельній агонії і зневажали їх, тих ненависних їм революціонерів, що так небезпечно загрозили їхнім правам власности на людські сотворіння, на невольників. *) Спартак, як вожд, що міг успішно з'організувати армію соток тисяч з бідних, темних, покірних невольників, умів завести дисципліну в тій армії і так знаменито проводити нью, він своїм мілітарним генієм дорівнює Цезарови і Наполеонові, хоч він не послугував ся такими інтригами і не руководив ся таким шалом ні жадобою золота і панованя, як они. То було найбільше індустріяльне повстанє знане в історії. Не було тоді одного дому в цілій імперії, в якому би не оплакувано втрати когось улюбленого. Відважний вожд повставших невольників пробував втічи з країни його брутальних гнобителів, але коли йому се не вдало ся він

---

*) Історики дуже ріжняться в означуваню величини армій бравших участь в тій війні; подані повисше числа є найвисшими подаваними числами. Один автор каже, що 6,000 зловлених повстанців "повішено"; вішанє було властиво розпинанєм на хресті. Христос був повішений на хресті. Гл. Лука 23, 39.

боров ся як герой, стараючи ся в останній битві стрінути ся вічи в вічи з Крассусом. Дорогу до того свого найголовнішого ворога він вистелив купами трупів, що свідчило про його великанську силу і просто незрівнану справність того экс-невільника. Врешті він упав в бою побіджений тільки одною смертю. Спартака ніхто не знав, що він спосібний побідити когонебудь чи то в особистій боротьбі чи як вожд, аж до того його славного повстання, яким він зробив цілу імперію глядіаторською ареною, в котрій він став головною фігурою. Боротьба, яку він розпочав і якою проводив, буде цікавити і вчити людей по всі часи.

Хоч історики пишуть зі зневагою, з погордою про ту війну і її неустрашимого провідника, то по мимо того у всякого читача історії родить ся по честь до Спартака, котрий “вмер славніше чим римський імператор”.

Його жовніри рекрутували ся з кляс, котрі любили червоний прапор — з членів комун (в котрих були сільські і мійські робітники а також і невольники) та з робітників взагалі — і можна сміло заключати, що Спартак признавав червоний прапор прапором своєї армії.

Підчас робітничого повстання Евнуса (в 130 р. н. Хр.), котре було здавлене доперва після десятилітньої борби, згинуло найменше 20,000 в'язнів з ряду пролетаріату. Пануюча кляса тодішніх часів ввела була в практику—давати при кожній нагоді п'ятно ганьби упослідженій убогій клясї. Хрест був призначений для карі нетерпимим злочинцям і так він став також карою для всіх, хто тільки квестіонував св'ятість маєткових прав, чи то як революціонер чи як злодій.

Невільництво було лише каплею в світовім океані промислової неволі. Положене пролета-

ра було однакове у всіх часах; він був завсїгди вязнем засудженим на терпїня. Він все був в часї праці чи безробітя на ласцї й неласцї тої кляси, котра лише себе вважала за управнену до посїдання маєтку, до умового розвою і дармованя. Всяка спроба відмінити те положенє грозила робітникови смертю, а піддавши ся йому, значило віддати себе на непосильну працю, небезпеку втрати житя, експльоатацію, голод і нужду.

Невільництво було спершу долею воєнних вязнів і тих довжників, що не могли заплатити довгу та їхніх потомків. — Нинїшнє наємнє невільництво є долею тих, що завдяки чеснотї, неповідженю, позбавленю користи із поступу продукційного промислу, зістали засуджені на ласку і неласку тих, що купують робітників і володіють ними при помочи власности найпотрібнїйших до житя річий.

Около 58 лїт перед Христом, в наслідок боязни аристократії перед повстанєм невільників (подібних до тих, котрими проводили Спартак і Евнус) Ціцеро, Красус і Цезар, попирані гадючою клясою “блакитної крови”, при помочи законів і морду довели ремісничі юнії, як они думали, до цілковитого знищення. Лише тим ремеслам, котрі тісно були звязані з релігією, такі напр. як малярі образів сьвятих і т. п. можна було організувати ся. Деякі другі юнії зберегли своє істнованє лише завдяки тому, що підшивали ся під релігійні організації. Справа переслідуваня ремісничих юній довела була до лютих спорів проміж Ціцером, котрий був з природи деспотом, і Кльодіусом (або Клявдіусом М. П.), котрий хоч сам був патріцієм, помимо того був очевидно приятелем народа. Маєткові інтереси тої сьвітової імперії (зконцентровані тоді в руках лише кількох соток фамілій) три-

юмфували, а робітники, — невільники як також і вольні — остали дальше пригноблені і понижені втратою боевого духа і сили єдності в своєму клясовому змаганю.

Константин, опікун християнства, основатель Константинополя, заборонив, з побожних мотивів, уживати хреста як приладу кари для злочинців. Він признав також трийцять п'ять організацій в передових промислах, розумієть ся дуже “безпечного характеру” в часі пановання низького підхлібства, гіпокризії і морду.

Розважаючи подрібно про звязь пролетаріату з червоним прапором, цікаво звернути увагу на історію американської кольоніяльної революції. Американська кольоніяльна революція повна розумних і сьмілих чинів; а червоний прапор, який Путнам і його товариші розвинули коло Проспект Гил 18 липня, 1775 р. є власне найвідповіднійшим символом духа і змагань революціонерів. Ніхто не потребує встидати ся прийняти того емблему, котрий Путнам і його товариші вважали за свій емблем. Путнам і його товариші хоч і не мали того розуміння свободи, яке ми нині маємо, то всеж за те все, що они знали і розуміли, они бороли ся так неустрашимо і успішно.

В борбі під Bunker Hill, 17 червня, 1775, армію революціонерів провадив і підбадьорював червоний прапор.*)

Коли звісний польський генерал Пуласкі вибирав ся на чолі кавалерії з Балтімору на поміч американській армії, моравські монахині з

---

*) Теперішній прапор Злучених Держав був прийнятий конгресом доперва 14 червня, 1777 р. і вперше він появив ся на полі бою під Brandywine, 11 вересня 1777р. (Hill's Pol. History of U.S.).

Bethlehem післали йому власноручного виробу кармазиновий прапор. Той огнем палаючий емблем провадив його співтоваришів до героїчних чинів, а коли Пуласкі умер, його овинено в той історичний прапор і так його похоронено. *)

В часі французької революції в 1848 р. заново-товано таку “промову муштин з червоним прапором”:

“Розговорім ся з тим правительством людий підозрілих народом. Хто они є? Що они роблять? Яку републику они хотять установити? Чи таку, в якій богатир все таки буде вживати сьвіта а бідак буде терпіти, фабрикант буде витискати послідні соки з своїх робітників приневолюючи їх працювати за таку платню, яку він сам установляє або гинути з голоду, а капіталіст буде сам собі установляти услівя уживання свого капіталу або ховання їх? Проч з роялістичним прапором, котрий нагадує нам нашу неволю і її злочини! Нехай жеє червоний прапор, символ нашої свободи!”

Lamartine (член провізоричного правитель-ства і міністер заграничних справ) так відповів на висше наведену промову:

“Я до смерти буду противити ся тому крова-вому прапорови; той червоний прапор, котрий ви прадкладаєте нам, був прапором лише “Champs de Mars” змочений народною кровю в 1791 і 1793 р.р., підчас коли три-барвний прапор є звісний цілому сьвітови, своїм імям, своєю славою і свободою вашого краю”.**)

З тої відповіді видно отже, що в французькій революції, котра вибухла сейчас по успішній а-

---

*) Гл. — Longfellow — “The Banner of Pula-ski” — National Handbook.

**) Lamartine — Історія французької революції в 1848.

мериканській революції, уживано червоного прапора.

Червоний прапор був прапором париської комуни в 1871 р. Та неустрашима але безуспішна борба за загальне добро, помимо хоробрих зусиль, була програна, а прапор мира по підданню ся був сплямлений страшними варварствами. Воєнні в'язні, сини одного і того самого народу були в рядах розстріляні побідниками і на цілій лінії знова побідили людий права приватної власности.

Нині червоний прапор є символом нового сентіменту і означає поступ нового соціального ладу.

Що сей сентімент значить, можна буде легше зрозуміти, коли поглянемо на відносини, котрі він має усунути і заступити. Ми попробуємо при помочи цитатів з визначних авторитетів представити нинішні відносини, а також і основу, на котрій спочиває прінцип репрезентований тепер червоним прапором.

Подамо вам оцінїї визначних в нинішньому сьвіті людий; людий, з котрими небезпечно всяким крутиголовам диспутувати і котрих то наші конвенціоналісти боять ся в дебаті так як морової зарази.

Не клясифікуємо тих авторитетів, з писань котрих подаємо цитати, ані після національности ні після їх політичних або інших переконань, однак сьміло можемо сказати, що їхній голос завсїгди зверне на себе увагу тисячок найбільших людий в сьвіті, без взгляду на те який предмет они не взялиб під дискусію.

Блекстон пише: — “Зібравши все те разом, відкрито, що лише частина суспільства вистарчала на те, щоби ручною працею заспокоїти всі потреби для істнованя всіх; а другим була дана свобода від праці для розвою людського у-

ма **)

Блекстон очевидно хоче провести слідуючі думки: що певна відрубна частина населення буде завжди виконувати всю продуктивну роботу; що друга відрубна частина не буде нічого робити лише розвивати свій ум і жити коштом тамтих перших членів суспільства; а також, що в робітників або нема умів або вони не спосібні для розвитку, або що робітничі уми не є на те, щоб їх розвивати, або врешті, що вони не варт того, щоб їх розвивати. Того інтелектуального положення в суспільстві визначеного тим великим юристом робітничими, творцями всего багатства в світі, ніяк не можна йому завидувати і в дійсності його ніхто йому не завидує.

Не можна знова толкувати, що ті, що не працюють малиб розвивати уми робітників, позаяк довгі години праці старших і молодших робітників в продукції для зиску виключають можливість такої конклюдентної. Особливо ж многоважне під тим взглядом поступоване непрацюючої класи за часів Блекстона (1723 — 1780). **)

Говорячи про поступ людства від дикариства до цивілізації, Блекстон писав:

“Еслиб, отже, приватна власність на землю як також на рухомий маєток не була присвоєна деякими особами, світ був би остався дикою лісовою пущею а люди булиб нічим іншим як драніжними звірятами. Тимчасом тепер (так ласкаво провидіне сплело наші обовязки з нашими втіхами разом) наслідком тої необхідної конечности було убагороднене людського роду, котрий дістав спромогу його расового удосконалення а також розвою його природних спосо-

---

*) Blackstone on Property.

**) Гл. Theroald Rogers — “Six Centuries of Work and Wages”.

бностей.”

Слідуюче симпозіум покаже читачеві як успішне удосконалене “расове” як також і “природних” спосібностей було під тими присвоєними правами і власністю. Значна частина людського роду в цивілізації зовсім не дістала тої нагоди про яку висше згадується. Погляньмо отже, як то провидіне зволило ласкаво “сплести” труд з добром.

“В людськiм суспільстві всі одиниці є злучені з собою тисячними зв'язами, котрі стають пропорціонально тим численніші, чим висший щабель цивілізації дана нація займає; коли в суспільстві .случає ся яке заворушене, то оно дає ся сейчас відчувати кожному його членові. Всякий чоловік, котрий має трохи практичного досвіду, знає з яким упередженем робітники відносять ся до кожного уліпшення, кожного нового відкриття, кожного винаходу, впроваджуваного в житє. І они мають цілковиту слушність....

Они вповні мають слушність побоювати ся, що нова машина викине їх завтра за двері фабрики, як злишніх при роботі. Замість тішити ся даним винаходом, котрий є славою суспільства і повинен служити йому на користь, робітники витають його проклинами. Они не мають користи із нього, лише їх “пан”.

Робітничі почування є лише природним результатом конфлікту класових інтересів.*)

“Пересічна довжина життя серед шляхти в Англії і Валлії виносить п'ядесять літ; пересічна довжина життя серед робітників в Lambeth є лише дваїцять девять літ. Робітникам рабує ся 26 літ, себто близько половину їхнього життя”. **)

“Їхня платня є за мала на те, щоб они могли за ню дістати подістатком поживи і заспокоїти потреби здоровля. Серед богатої класи умирає лише 8 дітий на кожних 100;

---

*) А. Бебель — “Жінщина”.

**) Sidney Webb.

серед робітничої умирає 30 на 100.

“90 процент дійсних творців всего богацтва не має свого дому, не має кусня землі. На них чигає кожної хвили недостаток і нужда. Один місяць застою в промислі, слабкість або якийнебудь випадок, ставить їх лице в лице з голодом і жебрацтвом. Се є нормальне положенє пересічного робітника в місті і на селі. Осьма часть населеня Англії є убогими жебраками”. *)

“Всякий, хто познакомлений з положенем населеня всіх великих промислових центрів, в сїм чи іншій краю, знає про те, що серед великого і щораз зростаючого населеня найвисше панує той стан, що його Французи називають словом “la misere”, докладного значіння котрого, здається мені, не можна висловити жадним відповідним англійським словом. Є се стан, в якому не можливо дістати ні поживи, ні опітї, ані одежі, котрі є конечні хочби лише для вдержаня функцій людського тіла в нормальнім стані; в якому мушини, жєнщини і діти є примушені громадити ся і тиснути ся в густі гурти, в котрих про приличність і найпростійші услїва здорової егзистенції нема що й говорити; в якому болі і долегливости громадають ся і збільшають ся з процентовим опроцентованем в виді примираня з голоду, хоріб, карловатого розвою тіла і моральної деградації; в якому навіть в случаю сталого і чесного промислу жите робітника є безустанною борбою з голодом, котра кінчить ся жебрацькою могилою.... Если суспільна організація, замість злагіднити ту тенденцію, змагає до продовжуваня і скріпленя її, если даний соціальный лад отверто прямує до зла а не до добра, люди, зовсім природно, зачинають думати, що настав найвисший час иопробувати нового ладу. Я вважаю лише за чисту правду твердженє, що скрізь в промисловій Европі нема ні одного великого промислового міста, котре булоб свобідне від великої маси людей, положенє котрих є точно таке як висше описано і від еше більшої маси таких людей, котрі, жиючи на березі соціального багна, є наражені на

---

*) Fredrick Harrison.

упадок в те багно”. *)

“Фабриканти збирають ся і устанавляють ціни, навіть наперекір великим законам про заосмотрюване і зопотребоване. Чи мають робітники такеж саме право нараджування ся і злуки? Робітники, коли лучать ся, збирають ся на улиці. Всі зорганізовані сили суспільности є проти них. Капітал має армію і флоту, законодавні тіла, судовий і виконавчий департаменти. Коли богачі лучать ся, то кажуть, що они се роблять для виміни думок. Коли робітники лучать ся, то кажуть, що они роблять конспірацію. Если они лучать ся, щоби щось робити в порозуміню, то їх називають мотлохом, товпою. Если они обороняють ся, то се є зрада. В дійсности убогих є більше чим богатих. Чомуж мають богачі контролювати суспільне жите?... Чи робітники ніколи не дізнають ся, яка в них сила? З низин суспільного життя чути стогін поневолених, голодних, потоптаних, бедольних, погорджених; стогін мушин, що попали в роспуку і плачучих женщин. Бувають часи, коли жебраки стають революціонерами — коли онуча стає прапором, під яким найшляхотнійші і найвідважнійші люди борють ся за людські права”. **)

“Ніколи в сім щасливім краю або деінде — з винятком легендарного краю чуд — в якому “всі їли і були ситі” — люди не мали чого небудь подостатком... Угольний синдикат думає, що угля є за богато. Інші синдикати думають, що є за богато зеліза, дерева, муки і т. д. **)

“Я не є сентімельтальним убожателем дикарського стану. Я не поділяю думок Rousseau, або Chateaubriand або Cooper-а про некультурних дітей природи. Я розумію їхне матеріяльне і моральне убожество і їхній низький і вузкий степень. Я вірю, що не лише цивілізація є природним призначенем чоловіка, але й освободжене, підне-

---

*) Проф. Huxley.

**) Rob't Ingersoll — “Man vs. Machine”.

**) Henry D. Lloyd — “Wealth vs. Commonwealth”.

сене і удосконалене всіх його способностей і думаю, що лише серед таких обставин, які заставляють людину за-видувати пережовуючій худобі, она може з жалем згадувати про дикарський стан. Помимо того, я думаю, що хто дивить ся на факти відкритими очима, той не може не прийти до конклюдзії, що в самому серцю нашої цивілізації є великі кляси з положенем котрих не схотілиб міняти ся і найбільші дикарі в світі. Се є моя розважна о-пінія, що колиб кому небудь на порозі до його егзистенції дано до вибору жите “Terra del Fuegan”, чорного мешканця Австралії, ескімоса з підбігунової околиці або жите серед найнизших кляс такої високо цивілізованої країни як Вел. Британія, він зробивби незрівнано лучний вибір, вибпраючи судьбу дикара. Бо ті кляси, котрі серед незмірного богатства є засуджені на вічні недостат-ки, є також позбавлені всього в світі так як дикарі і не маюгь особистої свободи в тім змислі, що дикарі; они є засуджені на гірше положене чим дикарі. Будь їх горизонт ширший, то він лише може відкрити їм благодати, котрих они не можуть уживати”. . . . *)

“Робітник є примушений продукувати річно на \$1,789 вартости товару (гл. Dr. Geo E. Steabling — “Economic Development of the United States”, 1886, сторона 10) і одержувати з того в формі платні, пересічно лише \$350 річно. Консекветно, кожного року робітник продукує на \$1,448 вартости товару понад ту суму яку він дістає і за яку він може купувати все, що йому потрібно. Капіталіст мусить отже шукати деінде за консу-ментом, щоби збути ту надвижку товару, котрої платня продуцента не позволяє йому збути її на місци. Пропорціонально до того, як розвиває ся модерна великанська фабрика і як щораз більше людей стає простими зарібниками, зменьшає ся також можливість збуту тої промислової надвижки на “домашнім ринку” і капіталіст мусить гому глядіти за чужостороннім ринком а тим самим му-

---

*) Henry George — “Progress and Poverty”.

силь вступати в конкуренцію зі всіми соперниками на ринках цілого світа.”*)

“Професор Т. Герцка, з Відня (з Австрії) каже: “Я обчисляв кілько праці і часу потрібно, при помочи нинішних механічних средств, для випродукованя всего, що потрібно для удержаня двайцять двох міліонів мешканців Австрії в свободнім положеню і вигоді, себ то: забезпеченя їм поживи, одежі і мешканя, визначуючи для кожної фамілії дім о пяти кімнатах, включаючи опал, медицини, у-мешльоване і інші річи. Я обчислив, що потрібно би 26 міліонів акрів орної землі і 8 міліонів акрів пасовиска, себ то около $11\frac{1}{2}$ акра на кожного мешканця, і 615,000 робітників, щоби працювали 11 годин денно, через 300 днів в році.

“Тих 615,000 робітників є лише 12.3 процент населеня спосібного до праці, виключаючи женщин, дітий понизше 16 літ і мушин повисше 50 літ.

“Еслиби замість тих лише 615,000 робітників забрано до праці всі пять міліонів мушин спосібних до праці, то они потребувалиб працювати лише 37 днів в році або, колиб они працювали 300 днів в році, то потребувалиб працювати лише 1 годину і $22\frac{1}{2}$ минути денно.

“Колиб до того включити всі предмети роскоші, то потрібно би 1 міліон робітників, або 20 процент всього населеня спосібного до праці, аби они працювали 2 години і 12 минут денно через 300 днів в році. Та скількість робітників заосмотрилаб 22 міліони Австрійців у всьо, що їхня душа забаглаб.

“І знова, еслиб всі пять міліонів робітників працювали по 2 години і 12 минут денно, то они потребувалиб працювати лише по два місяці річно. Скільки, отже, часу осталоб ся науку і розривки, після того, як всі житеві матеріальні вимоги булиб заспокоєні.”**)

---

*) Ібзен.

**) “Закони соціальної еволюції.”

“Початок кінця вже прийшов. Майже що години винаходять средства для удешевлення продукції, а кожде таке средство введене в практику, означає заступлене робітників при роботі. “Арістотель сказав, що невільництво було потрібне і оно не зникне аж до віку машинерії”. Нині вже є машини; є вже парові коні і інші твори людського генія; они є залізними і сталевими невільниками нинішньої доби. І тому, що они вже є, година людської свободи вже вибила.” *)

“Немов шум води з усіх рік, чути нині щораз сильнійше домагане в кождім краю, в кождій мові, що би змінити соціальний і економічний лад в сей спосіб аби знести раз на завсїгди пануючі тепер нерівности і аби всі люди рівно ділили ся працею і рівно уживали її плодів.” **)

“На ґрунті абстрактної справедливости, соціалізм є не лише не заслугуючий на нагану, але новинен бути сьвятим приказом.” **)/

Після тих цитатів з високих авторитетів, погляньмо побіжно на професії — адвокатів, попів, лікарів, університетських професорів і вихователів взагалі — що они роблять ті люди, котрі мають спромогу, як Блекстон каже “розвивати людський ум.” Що они роблять для людства?

Адвокат лише помагає поділови богацтва зрабованого з робітників, часто беручи львину часть тогож для себе; лікар позірно дбає про фізичне здоровле обидвох — продуцента і галапаса, розділюючи свою увагу проміж обидвох факторів в суспільстві — продукуючий і абсорбуючий богацтво; піп наказує робітникови аби був смиренний і терпеливий в його убожестві і напоминає щасливого визискувача аби хвалив Бога за його гойні дари.

---

*) Jules Guesde — “Промова в французькім парламенті.”

**) Bellamy — “Looking Forward”.

**) Bernard Shaw.

Але число убогих зростає і они не хочуть терпіти; они щораз то більше приближають ся до розуміння правди і справедливости а віддаляють ся від віри в дальше існуванє християнської цивілізації, котра в своїм змісті є нехристиянською; цивілізації о канібальській етиці і варварських моралях; цивілізації в якій молитва убогого не приносить жадної користи, але рабунок богача приносить дуже багато.

Робітники прийшли до зрозуміння того факту, що они не можуть надіяти ся на жадні права, крім тих, котрі они сами для себе установлять. Они вірять в те, що сказав Ісай: "Они не мають будувати а другі мешкати; они не мають засівати а другі їсти", — і дальше они не хочуть без протесту зносити тої убійчої анархії в суспільнім житю, продовжуваної експльоататорами в своїх інтересах і санкціонованої та піддержуваної добре платними самозванчими небесними агентами. Они не хочуть дальше терпіти того безладдя в суспільстві, завдяки котрому в погоні за богацтвом річно гине більше людей, чим протягом п'яти літ котрої небудь війни в минувшині. Є се війна кількох проти громади людей, за котру робітники мають платити майном і житєм.

Наші вчені з університетів можуть відчитувати гієрогліфи, міряти віддаленє землі від других планет з великою докладністю; висліджувати мікроби в їхніх найбільше скритих сховках; висліджувати, називати і класифікувати животины в найдавших морських закутинах і можуть розказати чому і як повстали скали і гори, про мамутів, про туберкулічні бакцилі і пр. пр. Але звідки все те знанє і час на дослідди беруть ся? Хто одівав і годував тих вчених, хто побудував їм будівлі і поробив інструменти і все що тільки їм потрібне? Розумієть ся, робітники. Однак, коли ви спитаєте котрого не-

будь із тих професорів, що би то зробити, щоб поліпшити обставини робітників, він вам відповість з міною мудрого чоловіка і обережним тоном, що “робітник має свою долю і місце в еволюційнім процесі, і т. д. і т. д.” але ніколи і ніде не вчать тої правди, котра повелаб вас до основ гнетучого нас зла. Теперішнє навчанє ґрунтує ся на прінципах, котрим було місце століт тому назад; продуктивна сила одиниці в промислі побільшила ся много разів в послідних десятиліттях, але міра справедливости в поділі зовсім не змінила ся. Ані поділ продуктів ні житеве вихованє людий не йшло вперед разом з продукцією для зиску. Чи ж про сі річи не довідають ся люди ніколи за посередництвом тих інституцій, котрі они піддержують?

Patrick Henry сказав: — “Я маю лише одно провідне сьвітло — сьвітло досьвіду.”

Нинішні соціал-демократи кажуть теж саме і в додатку твердять, що досьвідом продуцента є неволя під приватними капіталістами. Тому они домагають ся:

“Заміни приватного капіталу, себто приватного способу продукції, регульованого тільки свобідною конкуренцією, колективним капіталом, себто таким способом продукції, котрий введе більше загальну (соціяльну “колективну”) організацію народного труда на основі колективного права власности всіх членів суспільства на средства продукції. Сей колективний спосіб продукції усуне нинішну конкуренцію. Підпорядкувавши суспільному заряджуваню ті частитворюваня, котрі можуть бути виповнювані колективно (соціяльно, кооперативно) і взявши на себе задачу розпреділюваня всього суспільного продукту, він дасть кождому його часть, відповідно до його трудового витвору або, як того домагають ся комуністи, відповід-

но до розумних потреб”.*)

На тих основах матеріальної рівності буде збудована суперструктура етики і моральності, яка є неможлива і не до досягнення без усунення продукції для зиску.

Всякий чоловік, котрий не годить ся на права других людей до тих привілеїв і прав, котрими він користує ся, є деспотом.

Всякий чоловік, котрий може але не хоче о-свідомляти робітників і вести їх проти їхніх гнобителів панів, є свідомим підпірачем су-спільних паразитів і економічної неволі; такий індивід не є нічим іншим, лише ворогом посту-пу людства.

На переді того поступу повіває власне черво-ний прапор.

Червоний прапор нині стоїть в опозиції до всяких надужитъ в промислі і до всякої узурпа-ції в урядах і власти. Є він прапором людей, котрі підбадьорені його видом впереді, приско-реними великими кроками машерують до су-спільного ладу, який видідичить пявок-визиску вачів, вирівнає для всіх доступ до суспільних користий і змете з лица землі теперішню форму цілої соціальної структури. Той прапор є тепер емблемом інтелігентної, сильної і відважної організації, яка числить міліони членів, і якій ніколи не бракує бодрости до зустріня всяких противностей, ані смілости до ширеня її док-трин. Червоний прапор стоїть в обороні все-го, що добре, а найрішучійше противить ся всьо му злому в світі. Він був лучем надії для ро-бітників через сотки літ; тепер він став сві-тлом робітничої армії, побіду котрої предска-зують навіть її вчені противники. Неустрашимі

---

*) А. Шефле — “Квінтесенція соціалізму.”

в нещастю і неповодженю, розважні в часі успіхів, оттакі ті борці тої армії, окружуючої тепер червоний прапор соціал демократії, яких не знав ще жадний інший рух в історії.

Червоний прапор є міжнародним емблемом свободи і незалежності. Він є прапором правди і загально-людської любови; а ті, що йдуть за ним, є так непобідимі як і непереможними є його принципи. Він нічим не сплямлений і нічому не спроневірив ся. Він повіває на знак свободи для робочого люду і буде тріумфально плисти понад людством, коли сповнить ся міжнародна економічна свобода.

ДЕНЬ ПЕРШОГО МАЯ

РОБІТНИЧЕ СЬВЯТО.

Хто з вас не чув еще і хто не знає про те, що рік річно першого мая робочий люд по всьому сьвітї збирає ся на масові віча, устроює демонстрації, а в численних містах промислових країв зупиняє зовсім всяку працю і проводить сей день як велике незвичайне сьвято. Хто з вас не читав про те, як то на день першого мая кожного року проти демонструючих робітників капіталістичні влади готовлять поліцію і військо, немовби то робітники готовили ся того дня до якоїсь кривавої революції. Капіталістична преса пише тоді про робітників всякі трівожні вісти; серед буржуазії панує перестрах. Богато міст прибирає першого мая такий вигляд, неморби они були в облозі: в фабриках панує спокій, склепи позамикані, на улицах видно лише поліцію і військо вижидаючих походу робітників демонстрантів з червоними прапорами.

А серед робітників панує тої днини торжественний але боєвий настрій. Не готовлять ся они тоді до кровавого бою. Они без злочинного оружя збирають ся великими громадами, щоби заманіфестувати своє невдоволенє із свого рабського положеня і виявити своє слушне домаганє переміни теперішного суспільного порядку, в яким горстка неробів-богатирів царствує на вершинах житя а великанські маси працюючого люду томлять ся серед нужди і горя на його дні. Їхній ум просьвітила визвольна думка; они відкрили в собі могутню силу, котра освободить їх із невольничого ярма, а котрої они до недавна еще не знали і не розуміли,

так як багато їхніх несвідомих товаришів праці дотепер її ще не пізнали і не зрозуміли.

Їхня сила — в організації і свідомості. Тож они еднають ся разом і освідомлюють ся та других невидючих братів своїх освідомлюють. І росте побільшаєть ся їхня зорганізована громада.

І от они кожного року, першого дня в маю, роблять перегляд своїх рядів, провірюють свої сили і заявляють ворогам своїм визискувачам капіталістам хто они такі і чого вимагають. Поважний се день для працюючого люду і торжественний настрій того дня у свідомих синів праці. Та попри те в їхньому настрою видно непедадливу рішучість. Не завернуть они з того шляху на котрий раз ступили. Они готові на всякий бій з своїм ворогом аж до перемоги.

Від часу, коли лише в західній Європі і в Америці почав ся новітний робітничий рух, свідомі робітники почали домагатися скорочення робочого дня. Они зрозуміли, що скорочене робочого дня для них вигідне а для підприємців шкідливе. Для підприємця вигідно продовжати робочу днину а для робітників вигідно її скорочувати. Чим довше робітник працює, тим більше зиску має з нього підприємець, тим більше робітник заробляє і тим гірше стає його положення.

Помиляються ті робітники, котрі думають, що чим довше они працюють, тим більше они заробляють. Чим довше певне число робітників працює, тим більше роботи виконує. Підприємець тоді старає ся з меншим числом робітників зробити більше роботи. Другі робітники, які також шукають за роботою не можуть її дістати. Не можучи дістати роботи, они

примушені голодом ідуть до підприємця і годять ся працювати в нього за дешевшу платню чим він платить своїм робітникам. Підприємець маючи дешевого робітника понижає своїм робітникам платню, бо каже, що може дістати других робітників за низшу платню. Колиб його робітники на се не згодили ся, то він просто викинувби їх на вулицю а принявби тих робітників, що шукають за роботою. Тоді ті робітники, що їх прогнано би з роботи занялиб те саме невідрадне положенє, що й ті, які пішли на їхнє місце до роботи.

Робітники зрозуміли, що по скороченю робочого дня підприємці мусять нанимати більше ще робітників; тоді зменшить ся резервова армія безробітних, робітники не будуть приневолені іти робити за щонебудь, щоб ратуватись від голодової смерти і тоді підприємці будуть мусіли дбати, щоб їхні робітники не лишали роботи і будуть мусіли платити їм лучшу платню, яка й за коротший час праці буде більшою, чим они діставали попередно за довший час праці. Чим менше безробітних, тим лучшу платню дістають робітники. Про се найкраще переконують ся робітники в Канаді в теперішнім часі.

Поза сим, чим більше в робітника свободнішого часу, тим більше він може використати його на науку, на розумне уживанє житя і тим менше він нищить своє здоровлє.

Працювали они і по 13 та 14 годин денно. Тому стали домагати ся скороченя робочого дня до 8-ми годин. Они почали домагати ся, щоби заведено закон про осьмигодинний день праці.

Але они зрозуміли, що поодинокими гуртам

робітників годі вимогти ухвалення такого закону. Поодиноким гуртам можна де-не-де добитися у своїх підприємців осьмигодинного дня праці, але не проведення його як законної постанови. Тому вони постановили бороти ся всі разом за осьмигодинним днем праці. І то не лише робітники поодиноких держав, але робітники всіх цивілізованих країв. Робітники всього світа повинні працювати разом у всіх важних справах і помагати собі спільно.

Для полагодження таких справ они висилають своїх представителів на міжнародні робітничі з'їзди, на котрих ті робітничі представителі з різних країв обговорюють і виробляють плани для спільної акції усього пролетаріату, усіх країв.

І от на однім із таких міжнародних робітничих з'їздів, що відбув ся в Парижі в 1889 р. і були на ньому робітничі представителі з Англії, Німеччини, Австрії, Бельгії, Італії, Голандії, Іспанії, Швеції, Данії, Росії, Америки і других країв рішено, щоби робітники всіх країв кожного року першого мая домагали ся від своїх правительств ухвалення закону, котрий обмежувати робочий день до осьми годин. Конгрес не рішив, як іменно повинні робітники добивати ся того закону. Про се мають собі рішати робітники кожного краю з окрема.

Після сього робітники майже всюди рішили в той день, 1-го мая, не працювати і зробити сей день всесвітнім робітничим святком. На першого мая збирали ся робітники на масові віча і поясняли публиці потребу і користь осьмигодинного робочого дня, ухвалювали відповідні резолюції, пересилали їх до парламентів, устроювали великі демонстрації і т. д.

За 28 літ день першого мая став вже величавим сьвятом працюючого люду. В деяких промислових центрах західно-європейських держав обходить ся се сьвято далеко торжественнійше і величавійше чим всякі церковні або державні сьвята. Тепер на першого мая видвигаютъ вже робітники не лише домагане осьмигодинного дня праці але багато інших важних домагань. В богатъох промислах західно європейських держав і Америки робітники вибороли вже собі осьмигодинний день праці. В Злучених Державах недавно тому ухвалено навіть закон про осьмигодинний день праці для залізничників. В Росії тепер також осьмигодинний день праці має бути загварантований законом.

На першого мая видвигаютъ тепер робітники крімь домагання законного установленя осьмигодинного дня праці такі домагання, як знесеня армій, рівних політичних прав для всіх мушчин і женщин, заборони діточої праці і прочі основні домагання соціал демократичної партії.

Рік річно робітники всього сьвіта роблять в той день перегляд своїх сил і здобутків та плянують дальшу борбу з своїми ворогами визискувачами, борбу з капіталізмом. Сили сьвідомого з'організованого робітництва все ростуть і міцніють. Після вдоволення одних їхніх домагань, они виставляють другі; після добутия осьмигодинного дня праці, они будуть бороти ся за скорочене його еще більше. І не уступлять они з поля борби аж поки не побідять капіталізму і не запровадять на його місце соціалістичного устрою, в котрім не буде наємних робітників. Будуть працювати всі спосібні до праці люди, не на капіталістів дармоїдів але на себе, на ціле суспільство, від котрого они й будуть діставати все, що їм до життя потрібне.

КНИГАРНЯ "РОБ. НАРОДА"

**ЗАМОВЛЯЙТЕ ЦІКАВІ КНИЖКИ
В КНИГАРНІ "РОБОЧОГО НАРОДА".**

Царська Росія і укр. справа	50ц
Фільософія штуки	50ц
Бог в революції	35ц
За землю і волю	25ц
Розвиток соціалізму від утопії до науки	15ц
Соціалізм а Релігія	15ц
Відокремлене Галичини	12ц
Релігія розуму	10ц
Добробит	10ц
Історія червоного прапора	10ц
Червоний Кобзар, найкращі пісні	10ц
Біблія капіталіста	10ц
Жінка і соціальне питанє	10ц
Історія дурної корови, (або доля Українця в Галичині)	10ц
Кляси і суспільство	10ц
Українська справа під теперішню хвилю	5ц

Адресуйте так:

"ROBOTCHYJ NAROD"

Box 3658, (Sta. B.)

Winnipeg, Man.